

54]. З прыклада бачна, што ніводная з сённяшніх тэрміналагічных рэалій гэтай галіны не можа зместам адпавядаць вялікакняжацкім юрыдыкам, таму з поўным правам можна лічыць названы тэрмін гістарызмам.

“На ўсёй тэрыторыі Беларусі пануючае становішча займалі буйныя землеўласнікі. Найбольш багатыя і ўплывовыя з іх зваліся *князямі* і *панамі*, а сярэднія і дробныя – у асноўным *баярамі*. Першапачаткова баярамі зваліся ўсе землеўласнікі, якія былі абавязаны несці ваенную службу, таму да разраду баяраў адносіліся таксама і заможныя сяляне.

У XV – XVI стст. найбольш багатыя і ўплывовыя вольныя землеўласнікі, якія не мелі тытула князеў, сталі менавацца *панамі*, сярэднія і дробныя пачалі звацца па-рознаму: *баяры*, *баяры-шляхта* або *земяне-шляхта*, а то і проста *шляхта*. Паступова шляхтай пачалі менаваць і шматлікіх ваенна-служылых сялян, якія раней зваліся баярамі, асабліва тых, хто прыняў каталіцтва. Ваенна-служылыя сяляне праваслаўнай веры ў сваёй большасці не ўвайшлі ў саслоўе шляхты і мелі назву *баяры панцырныя*, *баяры путныя*, *баяры-слугі*. Яны адносіліся да катэгорыі асабіста вольных людзей” [1, 38-39].

Падкрэсленыя ў прыведзенай цытаце тэрміны-гістарызмы лішні раз яшчэ і прымушаюць студэнтаў “зазірнуць у глыбіню стагоддзяў”, суаднесці пэўныя моманты жыцця і лексічныя асаблівасці, напрыклад, Вялікага Княства Літоўскага, з рэаліямі сучаснай літаратурнай мовы, што будзе спрыяць лепшаму засваенню лінгвістычных паняццяў сучаснай беларускай мовы і юрыдычных тэрмінаў па прадмеце “Гісторыя дзяржавы і права Беларусі”.

Літаратура

1. Доўнар Т.І. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі. -- Мінск, “Амалфея”, 2008.

Чахоўская Т. Л. (Мінск)

МЕТАДЫ НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

На кожным этапе развіцця методыкі выкладання мовы як замежнай адным з ключавых заставалася пытанне аб метадах навучання. Гісторыя лінгваметодыкі – гэта гісторыя пошукаў найбольш адэкватных метадаў для засваення замежнай мовы. З пункту гледжання сучаснай лінгвадыдактыкі пад метадам разумеецца тактычная мадэль навучання, якая рэалізуе мэты, задачы і змест навучальнага працэсу, а таксама вызначае шляхі і спосабы іх дасягнення ў адпаведнасці з этапам і ўмовам навучання. Да ліку цэнтральных ідэй, што фарміруюць той ці іншы метадад навучання, адносяць пяць канцэптуальных палажэнняў:

1. метада як асноўная метадычная катэгорыя рэгламентуе агульнае ўяўленне аб тактыцы навучання;

2. тэарэтычнай базай, якая фарміруе метады навучання, з'яўляюцца лінгвістычныя, псіхалагічныя, метадычныя канцэпцыі;

3. метада грунтуецца на навукова абгрунтаванай сістэме прынцыпаў навучання, якія адлюстроўваюць адпаведныя лінгвістычныя, псіхалагічныя і метадалагічныя канцэпцыі;

4. метада рэгламентуе мэты навучання і фарміруе базу для іх дасягнення;

5. выбар аптымальных метадаў вызначаецца мэтамі, задачамі, умовамі і этапам навучання.

У методыцы выкладання беларускай мовы як замежнай існуюць некалькі дзясяткаў метадаў, што фарміруюць агульную тактычную мадэль навучання і розную ступень распаўсюджання і глыбіню тэарэтычнага абаснавання. Найбольш пашыранымі з'яўляюцца дзесяць метадаў навучання: 1) граматыка-перакладны; 2) свядома-супастаўляльны; 3) кагнітыўны; 4) аўдыёлінгвальны; 5) структуральны; 6) аўдыёвізуальны; 7) трансфармацыйны; 8) свядома-практычны; 9) камунікатыўны; 10) камунікатыўна-індывідуалізаваны.

Пералічаныя метады навучання кардынальна адрозніваюцца адзін ад аднаго па змесце, паслядоўнасці ўвядзення матэрыялу і відах адзінак навучання, практыкаванняў, канчатковых і прамежкавых мэтах. Так, свядома-супастаўляльны метада супрацьпастаўляецца граматыка-перакладному, кагнітыўнаму і трансфармацыйнаму.

Апісанню метадаў навучання прысвечаны многія навуковыя публікацыі, аднак некаторыя прынцыповыя пытанні яшчэ не атрымалі навуковага асвятлення. Прааналізуем сутнасць наяўных метадаў навучання.

Згодна з граматыка-перакладным метадам прадметам і асноўнай мэтай навучання з'яўляецца фармальна граматыка. Яна вызначае структуру курса і змест матэрыялу. Слоўнікавы мінімум фарміруецца на базе матэрыялу, які дэманструе асноўныя граматычныя з'явы. Прапанаваная навучэнцам лексіка як правіла не звязана з канкрэтнымі вучэбнымі тэкстамі. Прадугледжваецца, што навучэнцы будуць размаўляць на ўзорнай мове класічнай літаратуры. Асноўным прыёмам з'яўляецца пераклад на родную мову навучэнцаў. Навучанне пачынаецца з завучвання правілаў пабудовы сказаў, утварэння слоў і словазлучэнняў. У падручніках, якія грунуюцца на гэтым метадазе, няма творчых заданняў, адсутнічае камунікатыўная накіраванасць. Усё навучанне накіравана на аналітычную дзейнасць навучэнца, на пераход ад свядома завучаных правіл да фарміравання на іх аснове моўных

навыкаў, на шырокае выкарыстанне роднай мовы для засваення замежнай.

Тэорыя свядома-супастаўляльнага метада базіруецца на працах Л. У. Шчэрбы і С. І. Бернштэйна. Асноўныя метадычныя палажэнні свядома-супастаўляльнага метада: 1) свядомае засваенне моўных з’яў і спосабаў іх прымянення ў працэсе моўных зносін; 2) супастаўляльнае вывучэнне моўных з’яў; 3) адначасовае развіццё ўсіх відаў моўнай дзейнасці на базе пісьмовай мовы. Тэкст і пісьмовыя практыкаванні разглядаліся як асноўныя крыніцы фарміравання навыкаў і ўменняў; 4) размежаванне актыўнага і пасіўнага моўнага матэрыялу. Такое размежаванне дазваляла вылучыць матэрыял для рэцэптыўнага (чытанне, аўдзіраванне) і рэпрадуктыўнага засваення (пісьмо, маўленне).

Аўдыёлінгвальны метада – гэта метада навучання мове, які прадугледжвае шматразовае праслухоўванне моўных структур іншай мовы, што прыводзіць да аўтаматычнага іх узнаўлення. Аўтары гэтай метадыкі – амерыканскія структуралісты і антрапологі, якія займаліся вывучэннем мадэляў паводзін людзей у грамадстве. Метада рэалізуецца на аснове наступных палажэнняў: 1) практычная накіраванасць навучання, лексічны матэрыял вельмі абмежаваны, але дазваляе засвойваць новыя моўныя мадэлі па прыкладзе старых; 2) прынцып вуснага апераджэння; любая порцыя матэрыялу павінна спачатку засвойвацца вусна; 3) прынцып працы па мадэлях; навучэнец трэніруецца будаваць фразы паводле ўзораў; 4) мова як сістэма навыкаў; сістэма навучання накіравана на фарміраванне навыкаў у розных аспектах мовы; 5) прынцып уліку роднай мовы; абавязкова прысутнічае кампаратыўны аспект; 6) максімальна эфектыўнае выкарыстанне тэхнічных сродкаў навучання.

Але механічнасць працы з моўным матэрыялам стала асноўным недахопам гэтага метада, аднастайнасць моўных практыкаванняў не дазваляла навучэнцам практыкавацца да свядомага валодання моўным матэрыялам.

Аўдыёвізуальны метада навучання – гэта метада навучання мове за кароткі тэрмін на абмежаваным лексіка-граматычным матэрыяле. У аснову метада была пакладзеная псіхалагічная тэорыя біхевіярызму, асноўныя палажэнні якой зводзяцца да таго, што псіхалогія як навука павінна вывучаць паводзіны, а не свядомасць. Тэарэтычныя асновы аўдыёвізуальнага метада былі распрацаваны ў Францыі ў 1950-я гады. Гэты метада надае вялікую ўвагу вывучэнню базісных канструкцый і найбольш ужывальных слоў. Аўтары яго сцвярджаюць, што паколькі мова з’яўляецца сродкам камунікацыі, то прадметам вывучэння павінна стаць мадэль вербальных і невербальных паводзін.

Асноўныя метадалагічныя прынцыпы, якія выкарыстоўваюцца ў аўдыёвізуальным метадзе навучання: прынцып *апоры на размоўнае маўленне*; прынцып *вуснага анярэджвання*; прынцып *функцыянальнасці*; прынцып *глабальнасці* (моўныя канструкцыі ўводзяцца аўдыяльна, а затым замацоўваюцца на цэласных моўных структурах; прынцып *сітуацыйнасці* (матэрыял уводзіцца ў форме дыялогаў, якія адлюстроўваюць сітуацыі рэальных зносін); прынцып *бесперакладнасці*; прынцып *зрокава-слыхавога сінтэзу*. Звычайна праца па візуальнай тэхналогіі выглядае наступным чынам: навучэнец разглядае малюнак, на якім прадстаўлены прадметы або асобны сюжэт, потым праслухоўваецца фанаграма і засвойваецца значэнне слоў. Пасля гэтага ідзе практычная адпрацоўка матэрыялу.

Свядома-практычны метады грунтуюцца на наступных палажэннях: мова як сродак камунікацыі – гэта мэтанакіраванае ўзаемадзеянне паміж навучэнцамі; камунікацыя – гэта творчы працэс, а не аперыраванне загадзя набытымі ўменнямі і навыкамі; асноўная ўвага ў працы павінна быць скіравана на развіццё ў навучэнцаў іншамоўнага мыслення і адчування мовы, што дасягаецца пры вялікім аб’ёме практыкі; навучанне чатыром відам камунікатыўнай дзейнасці: чытання, пісьму, маўленьню і аўдзіраванню – павінна праходзіць адначасова; змест матэрыялу павінен быць актуальным для навучэнцаў. Пры выкарыстанні свядома-практычнага метада выкладчыкі дасіравалі спалучэнне тэарэтычных і практычных ведаў на занятках, прычым 85 % адводзілася на практыку. Названы метады мае трывалую навукова-псіхалагічную базу. Працы Л.С. Выгоцкага, П.Я. Гальперына, А.М. Лявонцьева выявілі пазітыўныя аспекты гэтага метада.

Свядома-практычны метады паклаў у аснову навучання мове як замежнай наступныя прынцыпы: актыўная камунікатыўнасць, свядомасць у навучанні замежнай мове, функцыянальны падыход да адбору і прэзентацыі матэрыялу, прынцып канцэнтрычнага размяшчэння матэрыялу, прынцып комплекснасці. Ключавым з’яўляецца прынцып камунікатыўнасці – адэкватнасці працэсу навучання рэальнай моўнай камунікацыі.

Камунікатыўны метады навучання заснаваны на думцы аб навучанні замежнай мове, як мадэлі натуральнага працэсу зносін на пэўнай мове. Камунікатыўны метады базіруюцца на наступных палажэннях: прынцып моўнай актыўнасці (любы моўны матэрыял выкарыстоўваецца як сродак зносін); прынцып індывідуалізацыі; прынцып функцыянальнасці; прынцып сітуацыйнасці; прынцып навізны (забяспечвае падтрыманне матывацыі да авалодання мовай).

Камунікатыўна-індывідуальны метада навучання ў апошні час набывае ўсё большае прызнанне. Гэты метада прызваны змяніць дамінанту франтальнай працы на індывідуальную. Камунікатыўна-індывідуальны падыход дазваляе рэалізаваць дыялогавую метадыку кіравання вучэбным матэрыялам. Такая метадыка павышае творчую актыўнасць навучэнцаў. Значным станоўчым вынікам гэтай метадыкі з'яўляецца ўключанасць навучэнца ў складанне праграмы, вызначэнне неабходных яму тэм і матэрыялу. Камунікатыўна-індывідуальны метада дазваляе змяніць праграму ў працэсе выкладання, калі гэта патрабуе індывідуальны склад характара. Гэты метада дазваляе ўлічваць складанасці ўспрыняцця матэрыялу асобнымі людзьмі. Падбор матэрыялу залежыць ад сферы інтарэсаў навучэнцаў.

Нягледзячы на распрацаваныя метады навучэння замежнай мове, метадысты працягваюць пошук прыёмаў для максімальнага засваення іншамоўнага матэрыялу. Калі ўзнікае новы метада, яго каштоўнасць ацэньваецца праз параўнанне з ужо наяўнымі метадамі. Кожны метада заснаваны на пэўным лінгваметадычным падыходзе. Так, граматыка-арыентаваны падыход, у якім асноўная ўвага надаецца сістэме мовы, веданню элементаў сістэмы, стаў базай для перакладнога, граматыка-перакладнога, параўнальнага, свядома-супастаўляльнага і трансфармацыйнага метадаў. Біхевіярысцкі падыход стаў базай для структуральнага, аўдыёлінгвальнага, кагнітыўнага метадаў. Камунікатыўна арыентаваны падыход стаў асновай аўдыёвізуальнага, свядома-практычнага, камунікатыўнага, камунікатыўна-індывідуалізаванага, інтэгральнага метадаў. Інтэнсіўна арыентаваны падыход – база для эмацыянальна-сэнсавага метада.

З пачатку ХХІ ст. інтэнсіўна праводзяцца эксперыменты па вызначэнні больш эфектыўных прыёмаў для навучання мове, але і на сённяшні дзень адсутнічае адзіны пункт гледжання аб найбольш эфектыўным метадазе засваення мовы. Аднак вызначаны прынцыпы, на якіх неабходна базіраваць матэрыял для больш паспяховага засваення мовы: камунікатыўнае вывучэнне мовы, глабальнае валоданне мовай, сістэмная паслядоўнасць прэзентацыі матэрыялу.

Такім чынам, авалоданне замежнай мовай можа быць заснавана на розных метадах. Выбар таго ці іншага метада залежыць ад асобы выкладчыка, бо менавіта выкладчык і яго вопыт выкладання змогуць зрабіць паспяховай стратэгію навучання.